

۲۰۲۶۷۴۷

برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی

رویکردی گاهنده، موقعیتی پیچیده

دکتر محمد یمنی دوزی سرخابی

تهران

۱۳۹۷

سرشناسه: یعنی دوزی سرخابی، محمد، ۱۳۳۳-
عنوان و نام پدیدآور: برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی: رویکردی کاهنده، موقعیتی پیچیده / محمد یعنی دوزی سرخابی.
مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی؛ مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: یازده، ۳۱۵ ص: مصور.
فروست: «سنت»؛ ۲۱۹۰. علوم تربیتی. ۱۴۶.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۰۲-۰۶۰۶-۲ ۲۳۰۰۰۰ ریال
یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Mohammad Yamani Douzi Sorkhabi. Higher Education Development Planning: Reductionist Approach, Complex Situation.
یادداشت: کتابنامه.

موضوع: آموزش عالی — برنامه‌ریزی، Education, Higher — Planning
موضوع: دانشگاه‌ها و مدارس عالی — برنامه‌ریزی، Universities and Colleges — Planning
موضوع: آموزش عالی — مدیریت، Education, Higher — Administration
موضوع: برنامه‌ریزی راهبردی، Strategic Planning
موضوع: آموزش عالی — ایران — برنامه‌ریزی، Education, Higher — Iran — Planning
شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.
The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Humanities (SAMT), Institute for Research and Development in the Humanities.
شناسه افزوده: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی
Institute for Research and Planning in Higher Education
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷ ۲۳۲۲ LB
رده‌بندی دیویی: ۳۷۸
شماره کتابشناسی ملی: ۵۳۶۴۱۲۹

برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی: رویکردی کاهنده، موقعیتی پیچیده
دکتر محمد یعنی دوزی سرخابی (استاد دانشگاه شهید بهشتی)
ویراستار: علی اصغر حمیدفر
تصویر روی جلد: «گنبد ژبودزیک، بیوسفر، مونترال. عکس از یانیس اورابا» (Yanis Ourabah)
سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی و مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی
چاپ اول: تابستان ۱۳۹۷
تعداد: ۳۰۰
حروفچینی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سمت
قیمت: ۲۳۰۰۰۰ ریال. در این قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشران، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، رویه‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶
تلفن: ۰۲۴۴۲۴۶۲۵۰ @sazman_samt info@sam.ac.ir www.sam.ac.ir
تهران، خیابان نلسون ماندلا (آفریقا)، خیابان گل‌فام، شماره ۷۰، تلفن: ۰۲۲۰۱۰۶۱۶-۱۷، ۰۲۳۵۱۷۰۰۰
دورنگار: ۰۲۲۰۵۰۳۳۸ info@irphe Web: irphe

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
نه	پیشگفتار
۱	مقدمه
۷	فصل اول: مسئله برنامه ریزی توسعه آموزش عالی
۷	مسئله توسعه دانشگاهی
۱۰	توسعه دانشگاهی: مفاهیم، متضاد و مدام در حال تغییر
۱۰	الف) پیچیدگی ها خاص در توسعه دانشگاه
۱۱	ب) چالش ها پیچیدگی های توسعه دانشگاهی
۱۵	ج) توسعه دانشکده، فرایندی با تغییرات مداوم
۱۷	د) توسعه دانشگاه، فرایندی متضاد
۱۸	خلاصه فصل
۱۹	تمرین و پرسش
۲۰	فصل دوم: تغییر در سیستم دانشگاه
۲۰	تغییر از نظر گی روشه
۲۲	تغییر از نظر آنتوان پروست
۲۴	تغییر از نظر لوتان کوی
۲۶	عوامل مؤثر در ایجاد تغییرات در سیستم دانشگاهی
۲۶	الف) نیازها و خواسته های دانشجویان
۲۷	ب) شیوه های مدیریت دانشگاهی
۲۹	ج) پیشرفت های فناوری
۳۰	د) وضعیت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
۳۰	ویژگی های تغییر اجتماعی در دانشگاه
۳۵	تغییرات زایشی در دانشگاه ها
۳۹	خلاصه فصل
۴۰	تمرین و پرسش

۴۱	فصل سوم: مسئله تعریف دانشگاه
۴۱	یک نگاه تاریخی
۴۴	نقش‌های دانشگاه
۴۶	دانشگاه پدیده‌ای تحولی - تکاملی
۴۹	دانشگاه نوآور
۵۹	مفهوم برنامه‌ریزی دانشگاهی
۶۴	ابهامات در مفهوم برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی
۷۱	مسئله برنامه‌ریزی از نظر تین برگن و سایمون
۷۶	مفهوم استراتژی و استراتژی دانشگاهی
۷۹	مدل‌های استراتژی دانشگاهی
۹۴	تعارضات در مفاهیم: برنامه، روش و استراتژی
۱۰۰	تحولات مفهومی در برنامه‌ریزی دانشگاهی
۱۰۹	دانشگاه محافظه کارانه: رایج، رویکردی ساده‌نگر، واقعیتی پیچیده
۱۱۳	خلاصه فصل
۱۱۳	تمرین و پرسش
۱۱۵	فصل چهارم: مسئله سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی
۱۱۵	مسئله سیاست‌گذاری در دانشگاه‌ها
۱۱۸	چستی سیاست‌گذاری در آموزش عالی و دانشگاهی
۱۱۸	الف) سیاست‌گذاری جریانی پیچیده
۱۲۰	ب) سیاست‌گذاری مفهومی گسترده
۱۲۴	ارتباط فرایند سیاست‌گذاری با فرایند برنامه‌ریزی دانشگاهی
۱۲۶	الف) ارتباط سیاست‌گذار با برنامه‌ریز
۱۳۲	ب) ارتباط فرایند سیاست‌گذاری با فرایند برنامه‌ریزی: جریان مارپیچی
۱۳۳	نهاد برنامه‌ریزی دانشگاهی
۱۳۵	قدرت، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی دانشگاهی
۱۳۸	بررسی سه سناریو در ارتباطات بین سیاست‌گذاری - برنامه‌ریزی، قدرت و ...
۱۴۳	تفکر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی
۱۴۶	برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی: بسط یک تعریف
۱۶۳	برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی

۱۶۶	الف) زمینه‌ای کردن تفکر و عمل برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی
۱۶۶	ب) ضرورت چهارچوب ارجاعی برای برنامه‌ریزی
۱۷۴	تفکر برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی: حوزه‌ای میان‌رشته‌ای
۱۸۱	میدان عمل برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی
۱۸۴	موقعیت‌های یادگیری به‌مثابه فضاها، اجتماعی، بستری برای زایش ...
۱۸۸	خلاصه فصل
۱۸۸	تمرین و پرسش
۱۹۰	فصل پنجم: هویت دانشگاهی، زمینه خلاقیت‌های سیستم دانشگاهی
۱۹۰	کاربرد نظریه کریستوفر الکساندر در درک پویایی نظام‌های دانشگاهی
۱۹۱	مسئله هویت دانشگاه و دانشگاهی
۱۹۳	دانشگاه اصل و روش‌های آن
۲۰۴	نیروهای اصالت‌بخش دانشگاه
۲۰۶	فهم الگوهای دانشگاه
۲۱۱	قاعده سه‌بخشی در الگوهای دانشگاهی
۲۱۳	مقایسه دانشگاه با هویت بی‌نام و دانشگاه با هویت بانام
۲۱۹	خلاصه فصل
۲۱۹	تمرین و پرسش
۲۲۱	فصل ششم: برنامه‌ریزی دانشگاهی به عنوان یک مسئله
۲۲۱	مسئله برنامه‌ریزی دانشگاهی
۲۳۶	برنامه‌ریزی دانشگاهی منعطف و برنامه‌ریزی دانشگاهی غیرمنعطف
۲۳۷	مسئله فرایند برنامه‌ریزی دانشگاهی
۲۴۳	خلاصه فصل
۲۴۴	تمرین و پرسش
۲۴۵	فصل هفتم: از برنامه‌ریزی تا طراحی دانشگاه سازگار شونده
۲۴۵	تفکر همه‌جانبه‌نگر و برنامه‌ریزی استراتژیک
۲۴۷	مفهوم تفکر برنامه‌ریزی دانشگاهی
۲۵۱	برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی یا معماری سازگار شونده
۲۵۴	برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی به‌مثابه معماری جاودانگی: طراحی و ...

صفحه	عنوان
۲۵۶	طراحی دانشگاه
۲۶۰	سازگارشوندگی
۲۷۲	خلاصه فصل
۲۷۲	تمرین و پرسش
۲۷۴	فصل هشتم: جمع بندی و نتیجه گیری
۲۷۴	مسئله فرایند در برنامه ریزی دانشگاهی
۲۸۲	بازاندیشی در برخی مفاهیم پایه ای برنامه ریزی دانشگاهی
۲۸۳	مفهوم برنامه
۲۸۴	مفهوم اثراثری
۲۸۹	مفهوم پیش بینی
۲۹۱	مفهوم مدیریت
۳۰۳	خلاصه فصل
۳۰۳	تمرین و پرسش
۳۰۵	منابع و مآخذ

پیشگفتار

کتاب برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی؛ رویکردی کاهنده، موقعیتی پیچیده، حاصل مطالعات و تجارب نگارنده در حوزه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزش عالی است. با تردید در بدیهی و قطعی پنداشتن مفاهیم و رویکردهای رایج مدیریت و برنامه‌ریزی آموزش عالی و دانشگاهی تلاش شده است مطالعات و تجارب برخاسته از کاربرد چنین مفاهیم و رویکردهایی در حوزه آموزش عالی، مورد تأمل و بحث قرار گیرد؛ بنابراین لازم است خوانندگان محترم مبنای ساخت این کتاب و هدف آن را بدانند و قبل از ورود به مباحث با آن آشنایان باشند؛ به ویژه این که نظام آموزش دانشگاهی کشور با تأکیدی که بر ساندن مدهی آموزش عالی بر اساس رویکرد «درس‌محوری و تخصص‌محوری» دارد، از رویکرد سه‌انبه‌نگر (که بر اساس فهم زمینه و شرایط وقوع رخداد‌های دانشگاهی با رویکرد ترکیبی توالی و عرضی تحقق می‌یابد) نه تنها دور مانده بلکه به آن بی‌توجهی نیز کرده است. بنابراین هدف از تدوین این کتاب، تأمل در ساده‌انگاری و ساده‌سازی و فرمالیسم موجود در سازماندهی فعالیت‌های مدیریتی، آموزشی، پژوهشی و خدماتی سیستم‌های دانشگاهی و آموزش عالی کشور است که با بها دادن به دانشی محدودنگر، بر «پیش‌بینی»های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت و توالی خطی «مراحل» برنامه‌ریزی و مجزایی کارکردهای مدیریتی تأکید می‌کند و استراتژی را ارائه «ترتیبی عملیات دسترس‌پذیر» اهداف می‌داند. دانشی که سبب گسستگی و شکاف بین «آنچه خواسته می‌شود» با آنچه در واقع اتفاق می‌افتد شده است. لازم است توجه شود که سیستم آموزش عالی در کل و هر سیستم دانشگاهی به طور اخص، بافت درهم تنیده‌ای را می‌سازند که بررسی و تحلیل بخشی از آن، هر چند «دقیق» و «علمی» به جای آنکه مسائل اساسی کلیت

آن‌ها را بفهمد، هر نوع بی‌نظمی در سیستم را ضد سیستم قلمداد می‌کند و در نتیجه قابلیت بازسازماندهی و نوآوری آن را به حاشیه می‌راند.

آیا مفاهیمی چون خودسازماندهی سیستم‌های دانشگاهی، خلاقیت و سازگارشوندگی، مدیریت به مثابه سازمان با تغییرات آرام ولی مستمر (تبادل پویا)، هویت و اصالت دانشگاه می‌توانند چنین پویایی را انتقال دهند؟ پاسخ به چنین پرسشی نیازمند تحلیلی تا حد امکان همه‌جانبه‌نگر در حوزه مسائل و پدیده‌های آموزش عالی و پداگوژی دانشگاهی است که در این کتاب به آن پرداخته‌ایم.

فصل اول، برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی و دانشگاهی را به‌سان یک مسئله، و فصل دوم، تغییر در سیستم دانشگاهی و عوامل مؤثر بر آن را بررسی می‌کند. فصل سوم به تعاریف مفاهیم دانشگاه، برنامه‌ریزی دانشگاهی و ابهامات آن، استراتژی و استراتژی دانشگاه، رفتاربات در مفاهیم مبنایی برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی می‌پردازد و با تمایز بین «مفهوم از دانشگاه، یعنی دانشگاه محافظ یا دانش‌بان و دانشگاه زاینده یا دانش‌زا» به نابرانی رویکردهای ساده‌نگر و کاهنده در بررسی واقعیات پیچیده سیستم‌های دانشگاهی اشاره دارد. فصل چهارم مسئله ارتباط سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی، و فصل پنجم موضوع هویت دانشگاهی را بر اساس کاربرد نظرهای کریس فرایکساندر تحلیل می‌کند. فصل ششم، مفهوم برنامه‌ریزی دانشگاهی در سیستم‌های دانشگاهی را به نقد می‌کشد و فصل هفتم به مفهوم تفکر همه‌جانبه‌نگر در برنامه‌ریزی دانشگاهی می‌پردازد. فصل هشتم و پایانی به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری اختصاص دارد که با بازتابی در برخی مفاهیم مدیریت و برنامه‌ریزی، پیشنهادهایی برای تأمل در مفاهیم و رویکردهای متداول مدیریت و برنامه‌ریزی آموزش عالی و دانشگاهی کشور مطرح می‌کند.

سازماندهی آموزش عالی در دانشگاه‌های کشور نیازمند بازاندیشی جدی در بستر تغییرات و تحولات علمی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، تاریخی در سطوح مختلف با توجه به نوآوری‌های علمی و تجربی در حوزه آموزش عالی است.

این کار از مسیر تأمل در وضعیت گذشته و موجود آموزش عالی کشور و نقد مفاهیم و رویکردهای تأثیرگذار بر وضعیت فعلی این سیستم‌ها می‌گذرد.

کتاب حاضر حاصل بیش از دو دهه مطالعه، مشاهده، تجربه و پژوهش‌های نگارنده است که به درخواست گروه علوم تربیتی سازمان مطالعه و تدوین (سمت) در آبان‌ماه ۱۳۹۳ سامان یافته است. در همین جا شایسته است از مسئولان محترم این سازمان به ویژه مدیر گروه علوم تربیتی و مدیریت طراحی و تدوین برای ویرایش و آماده‌سازی کتاب سپاس‌گزاری کنم. همچنین از آقای حسین نصیری، دانشجوی دکتری دانشکده شهید بهشتی، که تنظیم و تایپ دست‌نوشته‌های اینجانب را با حوصله فراوان عهده‌دار شدند و با پیگیری‌های مؤثر کتاب را به چاپ سپردند، سپاس‌گزاری می‌نمایم.

محمد یمنی دوزی سرخابی